

ČETNIČKI DOKUMENTI

**PISMO ILIJE TRIFUNOVIĆA-BIRCANINA OD 31. KOLOVOZA 1942.
MAJORU ZAHARIJU OSTOJIĆU O ODLUCI DA PODNESE OSTAVKU
NA POLOŽAJ KOMANDANTA ZAPADNO-BOSANSKIH, LICKO-DAL-
MATINSKIH I HERCEGOVAČKIH VOJNOCETNIČKIH ODREDA**

Poštovani gospodine majore,

Pre svega ja Vam najsrdačnije čestitam zauzeće Foče i izražavam svoju radost što je sa naše strane palo malo žrtava. Mrtvima neka je slava a živima hvala.

A sada da predem na stvar.

Rastajući se sa Vama u Pustom Polju² ja zaista nisam mogao očekivati da će između nas dvojice tako brzo doći do razmimoilaženja i da ćete baš Vi biti povod da se ja odvažim na jedan krupan korak.³ Ali razmimoilaženje je tu, ono je očigledno i treba ga u opštem interesu brzo likvidirati, bez obzira na žrtve. Suština razmimoilaženja je u tom što ste se Vi, gospodine majore, po mom mišljenju i bez potrebe i bez opravdanih razloga, umešali u jednu stvar koja je za sada mogla interesovati samo mene i moje potčinjene organe, i to tako neobjektivno da ste potpuno stali na stranu mojih organa, ne tražeći prethodno od mene nikakvih obaveštenja, što je mislim bio red. Tako su izvesne moje već donete odluke izmenjene po želji potčinjenih mi lica, čime sam ja stvarno dezavujisan u najvažnijim funkcijama komandanta.

Pogrešili ste, gospodine majore, što ste to uradili, jer ćete se docnije pokajati, kao što se i ja gorko kajem što sam tu i tamo progledao

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju, ćirilicom) u Arhivu VH, arhiva četnika, k. 151, reg. br. 24/5 (H-V-162/1).

² Ilija Birčanin se sa Dražom Mihailovićem sastao 22. srpnja 1942. u Zimonjića Kuli (Pusto Polje, južno od Avtovca). Sastanku su prisustvovali i major Zaharije Ostojić, kapetan Pavle Đurišić i veći broj četničkih komandanata i voda iz Hercegovine. U Izveštaju talijanske Više komande oružanih snaga »Slovenija—Dalmacija« od 7. kolovoza 1942. o tom sastanku, između ostalog, piše : »... u toku razgovora vođe Hercegovine razmotrili su djelatnost talijanskih trupa na područjima Hrvatske nastanjenim pravoslavnim stanovništvom, navodno, zaključili da je potrebno nastaviti postojeću lojalnu suradnju u borbi protiv komunista i za normaliziranje prilika. Na interpelaciju Trifunovića o njegovim operativnim planovima, general Mihailović je, navodno, izjavio da je vlada iz Londona vršila pritisak na njega da ponovo raspali gerilski rat protiv trupa Osovine na Balkanu. On je, navodno, odgovorio da učešće Srba u borbi, može da bude razmatrano tek kada Rusi budu u Budimpešti a Englezi u Sofiji. Ovo zbog toga što se, s obzirom na već pretrpljene gubitke srpskog stanovništva u ratu, u ustaškim progonima i partizanskom ustanku, tom stanovništvu ne mogu nametati nove žrtve i novi rizici...« (Arhiv Vn, NAV-I-T-821, film 403/55—57).

³ Radi se o organizaciji komandovanja i postavljanju komandnog kadra pri čemu je major Zaharije Ostojić, na osnovu ovlaštenja dobijenog od Draže Mihailovića, potpuno isključio Birčanina (vidi naredbu Ostojića od 22. kolovoza 1942. o postavljenju četničkih starijšina izdatu u ime Draže Mihailovića — (Arhiv Vn, arhiva četnička, k. 197, reg. br. 39/3).

kroz prste Jevđeviću kad to nisam smio činiti. Kad nedisciplina, udružena sa razobručenošću i sa nezdravom ambicijom bude počela sve više da osvaja teren Vi ćete tek tada osetiti svu veličinu i težinu te pogreške, a sada je, što je sasvim prirodno, ne možete čak ni pretpostaviti. Ali računajte sa mojim bogatim iskustvom i dobrim poznavanjem ljudi, pa ćete videti da se neću ni ovoga puta prevariti.

No možda je ovako i bolje. Vaša pogreška mi je potpuno otkrila istinu (koju sam ja osetio još u Pustom Polju kad ste izvršili delimičnu decentralizaciju komandovanja), da sam ja komandant samo po imenu i tituli a da moje potčinjene starešine mogu raditi na svoju ruku šta hoće i kako hoće. Svakako ni Jevđević ni Bačović ne bi pokazivali i ispoljavali takve pretenzije da ih Vi niste snabdeli posebnim punomoćima. No ja nemam pravo da kritikujem Ministrov rad, pa se zato ovde zaustavljam, uveren i ubeđen da je ovo Ministar najdobronamernije učinio. Međutim moj položaj je time očigledno oslabljen. On je posle sastanka u Pustom Polju shćan položaju Crnogorskog vladike dok je tom našom zemljom vladao teokratski politički sistem: glavari su radili šta su hteli, a vladici je ostalo pravo da ih prokune.

Kako ja, gospodine majore, nisam vladika i kako krstom nisam nikad uterivao disciplinu i zavodio red u poveranim mi komandama, nego mnogo oporijim sredstvima i instrumentima, kako naposljetku nisam naviknut da me vode moji mladi nego da vodim ja njih, to ni pod kakvim uslovima ne želim da i dalje ostanem u ulozi nekakvog dekorativnog komandanta, pošto sam bez ikakvih tartarenskih osobina. Stoga sam rešen da najdalje do polovine septembra ove godine, po specijalnom kuriru, pošaljem Ministru ostavku na povereni mi položaj Komandanta Bosanskih, Ličko-dalmatinskih i Hercegovačkih odreda jugoslovenske vojske. Po sebi se razume da ću ostavci priložiti punomoćje koje mi je Ministar izdao za rad. Priloženo pismo⁴ za Gospodina Ministra kojim ga obaveštavam o ovom svom koraku molim pošaljite odmah njemu lično, najkraćim putem. Kapetanu g. Kostiću⁵ izdajte revers na to pismo. Uostalom činovi, titule i položaji nisu ni igrani nikakvu osobitu ulogu u mom životu. Plemenitiji su motivi mene vodili od najranije mladosti sve do poslednjih dana onim trnovitim i često puta krvavim putem.

Činim napora da pronađem jednog kirurga i da ga uputim Bačoviću. Taj posao nije tako jednostavan. Ipak nadam se da ću uspeti.

Sto se tiče stanice, ja sam zbog nje u svoje vreme hteo da oslepim, što zna Ministar. Neću više da ulazim u to pitanje, kad se već našlo za potrebno da moje potčinjene starešine dobiju pre mene ne jednu nego dve stanice. **Potrebno je inače, u vezi sa pitanjem stanice, najhitnije javiti kome treba da niko od pratilaca izvesne pošiljke, koja treba da stigne, ne može ovde ostati, jer ga niko neće i ne sme primiti.**

Rad tamošnjeg štaba, posle stava koji ste Vi zauzeli prema meni, manje me interesuje. Vi imate dobre informatore i pomoćnike u Jevđeviću i Bačoviću.

⁴ Redakcija ne raspolaze tim pismom.

⁵ Mladen

Ne slažem se sa postavljanjem kapetana g. Krste Kovačevića za komandanta Kalinovačke brigade, jer je baš tim postavljenjem netaktički i grubo poništena jedna moja odluka.

Mihić mi se javio jednim pismom i to samo zato da mi objasni da Bjelajac⁶ ne može da ide tamo gde sam ga odredio. Sam Bjelajac pak nije se uopšte javio 20. ovog meseca u selu Strmici, gde ga je očekivao moj načelnik štaba da bi mu lično izdao potrebna uputstva.⁷

Da se ne bi ponovio slučaj Jevđević—Baćović, molim Vas javite mi kakve mere treba da preduzmem prema ovom oficiru koji nije izvršio izdato mu naređenje.

Pripreme za otvaranje koridora o kome smo govorili privode se kraju, mada to umnogome zavisi od Italijana. Možda ću zbog toga ići i u Armiju na Sušak.⁸

Sto se tiče oficira mog štaba niste morali o njima da usvojite mišljenje Jevđevića, jer on prema tim mladim ljudima ispoljava dozu najjače agresije, pa čak se i nepristojno ponaša prema njima. To su, uostalom, dobri oficiri i vrše svoje dužnosti kao što treba. Ne zaboravite ni Vi ni Jevđević da sam ja prvenstveno terenski čovek i da znam bar toliko kad svoje ljude treba da upućujem na teren. Ta za Boga ja bih vam svima u tom poslu mogao biti profesor. Umesto tih nepotrebnih saveta, Vi bi bolje učinili da ste nastali da se moj predlog o lišenju čina nekih oficira već reahzuje.

Morate, gospodine majore, i sami priznati da je Vaša briga za moje zdravlje, iako izražena onako laskavim rečima, ovog puta mogla izostati. Ta briga je u potpunoj disharmoniji sa ostalim tekstom. Ipak, hvala Vam.

31. avgusta 1942. godine

P o l o ž a j

S poštovanjem

I. Z. Trifunović-Birčanin

BROJ 289

**PRIJETEĆE PISMO ŠTABA 4. BATALJONA ČETNIČKOG PUKA
»PETRA MRKONJICA« OD 3. RUJNA 1942. JOŠI DURBABI ZBOG
ZAROBLJAVANJA ČETNIKA¹**

Štab 4. bataljona
Četničkog puka »Petra Mrkonjića«

Br. Službeno
3. septembra 1942. godine

BRATU JOŠI DURBABI
KOMANDANTU PARTIZANSKIH ODREDA

Jakom špijunažom u korist vašu saznah ste, da se je naš bataljon nalazio na položaju i izvršili ste napad na nas i tom prilikom zarobljeno

⁶ Majora Slavka Bjelajca je Birčanin imenovao za komandanta zapadne Bosne. Vidi knj. 3. dok. br. 291.

⁸ O Birčaninovom odlasku na Sušak, vidi knj. 3. dok. br. 291.

* Original (tipkan na pisačem stroju, ćirilicom) u Arhivu VII, arhiva NOB, reg. br. 41/1—5, k. 1492.

nam je nekoliko boraca, a ima verovatnoće da se je neki od boraca i sam predao.

Jošo neka ti je na znanje da nam odmah čim primiš ovo pismo puštiš sve naše borce koji su zarobljeni i koji su se sami predali i da ih pustiš sa oružjem i celom spremom.

Ako mi ne vratite naše borce, biću prinuđen da poništim sve partizanske familije i to:

1. Za Lazu Bjelića iz sela Strmice — ubijamo Joše Durbabe ženu i sina i sve mu spaljivamo.

2. Za Đuru Kotaraša, uništavamo i ubijamo ženu Marka Durbabe i sve njegovo, koji je tamo sa dve ćerke.

3. Za Jejinu Todu ubijamo i uništavamo Đujića Niku i svu njegovu familiju, čiji je sin kod vas Veljko.

4. Za Stevu Curuviju ubijamo oca i mater Mile Đujića, koji je kod Vas.

5. Za Medića Đorđa ubijamo i poništavamo Zabarovu familiju.

6. Za sve ostale naše ljude koji su jutros tamo zarobljeni ili se predali vama, imaju se svi pustiti kući sa oružjem i priborom, u protivnoće biti sve familije pristalice partizana uništene i spaljene.

Ovo isto važi i za selo Kninsko Polje.²

Komandir odreda,
Noković Stevan v. r.

Komandant bataljona,
Nikola Berić v. r.

² Na ovo pismo Jošo Durbaba je odgovorio slijedeće: »Noković Stevanu i Berić Nikoli, Kovačić. Vi ste meni poslali pismo u ime četničkog puka »Petar Mrkonjić«. Vi znate da sam i ja bio nekada četnik, ali ja sam bio četnik onda, kad su nam vode pričali, da ćemo ići protiv ustaša. Pošto su vode izdali narod i udružili se sa okupatorom i ustašama, ja kao pošten Srbin ostao sam pri svome, ostao sam kao neprijatelj okupatora a izgleda i vaš, jer ste vi pošli pred njima i hoćete da se borite protiv nas, koji smo prava narodna vojska.

Vi znate, da sam ja odavna pregorio sve svoje i samoga sebe. Meni je milija borba za slobodu pa makar sve izgubio, pa makar živio još samo jedan dan, nego li da me narod spominje kao izdajicu i prodanca.

Prijetite mi, da ćete mi ubiti ženu i sina. Ja to ne vjerujem. Ne vjerujem, da imate tako pokvarena i zvjerska srca. Vi to ne smijete učiniti, jer vam oni nisu ništa učinili. Ni jedan pošten borac ne može i ne smije da se sveti nad nevinom čeljadi. Ali ako vi baš hoćete da i nevinu djecu koljete, ako i to traže od vas vaši gospodari, vi koljite. Rekao sam ti da mogu sve pregoriti. Ali Stevo i Nikola čuvajte me se. Kad ni sanjali ne budete, naći ću se pred vama, a vi znate da moje srce ne poznaje straha.

Opet vam kažem, da ne vjerujem da ćete učiniti ono što ste napisali. Da je sreća, vi bi bili s nama i kao pravi i pošteni Srbi tjerali bi dušmane naše zemlje. Vi ste čuli, da su neke četničke vode prešle na našu stranu. Ni vama još nije kasno. Sjetite se da ste sinovi ovog naroda, kojega neprijatelj toliko guši i tlači i da ne može biti veće sramote za čovjeka, nego pomagati neprijatelju u gušenju vlastitog naroda. Opet vam ponavljam, onaj koji dirne u moju familiju, doživjeće što još niko doživio nije.

Tražite da vam se vrati Lazo Bjelić, iz Strmice. Taj se uopće kod nas ne nalazi. Kako vi smijete ucijeniti mene, a toga čovjeka ni nema među nama.

Ja vam savjetujem, da se dobro promislite. Vi srljate u propast, jer kud ćete i što ćete, kad dode dan slobode, a ako imate i malo pameti, morate znati, da se naš neprijatelj lomi i da mu je propast vrlo blizu.« (Arhiv VII, arhiva NOB, reg. br. 41/2—5, k. 1492).

BROJ 290

**IZVJEŠTAJ ŠTABA BUKOVIČKOG ČETNIČKOG ODREDA
OD 5. RUJNA 1942. KOMANDANTU DINARSKE ČETNIČKE DIVIZIJE
O BROJNOM STANJU I RADU U ODREDU¹**

STAB BUKOVIČKOG ČETNIČKOG ODREDA

Pov. O. Br. 49

5. septembra 1942. god.

Padane

Izveštaj po naređenju Pov. O.

Br. 4/42. god. dostavlja.

**KOMANDANTU DINARSKE ČETNIČKE
DIVIZIJE**

Prema naređenju Te Komande Pov. O. Br. 4 od 18. juna 1942. godine, podnosim sledeći izveštaj.

1) Brojno stanje ovoga Odreda je 9 četa, a od toga 7 četa su nenaoružani.

2) U toku ove nedelje ovaj Odred nije učestvovao nigde u borbi, već je vršio redovnu dužnost. 30. o. m. patrole čete Padaneprilikom krstarenja po selu i prebacivanje u susedna sela, pod vodstvom borca Markoša Miloša naišla je u selu Očestovu na nekoliko odbeglih mladića-partizana od kojih je uhvaćen Kutlača Milivoj Vasiljev iz Radučića i Bjedov Jovan Jovanov iz Očestova, te se isti nalaze u pritvoru kod ovog Odreda.

3) Gubitaka u ljudstvu ovoga Odreda u toku nedelje nije bilo.

4) Dobitaka: zapljenjena-zarobljeni su 2 revolvera, jedan vojno drž. a drugi građ. porekla i to kod Kutlače i Bjedova, kod istih je nađena jedna komunistička crvena košulja.

5) Sva sela koja su dodeljena ovome Odredu nalaze se u našim rukama, a da bi ih mogao očuvati neophodno je potrebno da se dodeli oružje radi naoružanja istih sela.

6) U toku ove nedelje svima četnicima ovoga Odreda lično sam saopštio ratni raspored prema novoj formaciji.

7) Mišljenja sam da se u sporazumu sa Itahjanskom komandom likvidira pitanje sa Radučićem, jer jedino se još u Radučiću zadržavaju nekoliko partizana, za koje Itahjani ne vode računa jer se nalaze pretežno u gornjem delu sela, a ovaj odred takođe ne može da preduzme ništa zbog toga što Itahjani smatraju kao anektiranu zonu ceo Radučić,

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije — Split, sig. četn. 1—1/4.

te da nebi došlo do sukoba i drugih neželjenih posledica između jedinica ovog odreda i Ital. posadni trupa u Radu čiču.

Obišao sam sve jedinice ovoga Odreda, te dobrovoljaca za udami bataljon nije se javilo, te se prema tome nemože uputiti traženo ljudstvo. Ponovo ću tražiti dobrovoljce, a to kada narod ne bude imao hrane, što smatram da će biti dosta dobrovoljaca.

Komandant kapetan
Marko L. Crljenica

BROJ 291

**PISMO VOJVODE ILIJE TRIFUNOVIĆA-BIRČANINA IZ DRUGE
POLOVINE RUJNA 1942. DRAŽI MIHAILOVIĆU O RAZGOVORIMA
VOĐENIM S GENERALOM ROATTOM U SUŠAKU¹**

Gospodine Ministre i dragi brate,

U nameri da ostvarim terensku vezu sa Vama, a shodno Vašem naređenju za realizovanje koridora između Hercegovine i Zap. Bosne naredio sam, još za vreme svog bavljenja u Hercegovini, da jedan odred jačine oko 3.000 četnika preduzme operacije opštim pravcem: Nevesinje—Kojnic—Prozor—Livno—Glamoč—Bos. Grahovo stim, da taj odred docnije diriguje i shodno situaciji. Moje naređenje međutim nije moglo biti izvršeno iz razloga što komandant VI armijskog korpusa italijanske vojske nije dozvolio odlazak četnika iz Hercegovine, vjerovatno iz bojazni od novih nemira, koji bi izazvali komunisti čim bi saznali za odsutnost četnika. Sva moja nastojanja kod VI (Dubrovnik) i XVIII (Split) armijskog korpusa italijanske vojske da se dozvoli nameravani pokret četnika, ostala su bez uspeha.

Primivši, međutim, sa više strana autentične vesti da su komunisti grupisali oko 14.000 partizana na prostoriji: Jajce—Glamoč—Livno—D. Vakuf i da se u Livnu nalazi vodstvo komunističke partije Jugoslavije na čelu sa Titom, a uviđajući veliku opasnost za četničke jedinice dosadanje Dinarske divizije preduzeo sam put za Sušak sa namerom da u štabu

II italijanske armije izdejstvujem odobrenje za jednu operaciju najširih razmera u kojoj bi uzela učešća ne samo naša jedinica, već i jedinice italijanske vojske, naročito artiljerija, bacači i aviacija.

U toku 10, 11 i 12. septembra t. g. izložio sam lično i u detalju svoj plan za ovu akciju komandantu II italijanske armije đeneralu Roatti,³

¹ Original (rukopis, crnilom, ćirilicom) u Arhivu VII, arhiva četnička, reg. br. 52/2—1, k. 159.

² Vidi dok. br. 239, 240 i 243.

koji je, očigledno zagrejan mojom idejom, oputovao avionom u Rim, da u glavnom štabu izdejstvuje odobrenje za rad.

Osnovna ideja plana sastojala se u sledećem: koristeći [..]³ okolnost da su komunističke glavne snage grupisane u relativno suženoj prostoriji, treba ih napasti nadmoćnijim snagama, koncentričnom akcijom po svima raspoloživim pravcima, angažujući gro četničkih snaga i 2—3 italijanske divizije sa ciljem da se komunisti primoraju na odlučnu bitku i da im se po svaku cenu spreči eventualno izvlačenje. General Roatta je insistirao da dopustim učešće i hrvatske vojske na izvesnim pravcima, kako bi pobeda bila bolje obezbeđena iznoseći kao glavni razlog da te pravce nisu u stanju da pokriju ni italijanske ni četničke jedinice iz prostog razloga što se nalaze duboko u teritoriji Hrvatske države. Posle kraćih pregovora pristao sam na učešće domobranskih jedinica, ali ustaša ne, ni po koju cenu. Šta više zahtevao sam da se domobranske jedinice drže defanzivno na fiksiranim položajima, izjavivši da ako u toku operacija dođe do sukoba Hrvata i četnika, ja neću moći to da sprečim niti ću primiti zato odgovornost.

Sam plan akcije grubo je prikazao na priloženoj skici.

General Roatta, po povratku iz Rima, gde je po svemu sudeći dobio ovlašćenje za rad, oputovao je za Zagreb da bi i tamo postigao potreban sporazum za nameravanu operaciju.

Vrativši se iz Zagreba general Roatta je odjednom promenio svoje dotadanje raspoloženje i izneo je neke razloge koji ga primoravaju da plan akcije izmeni u toliko što bi se operacija podelila vremenski i terenski na dve akcije: jednu manju koja bi otpočela 1. oktobra i drugu veću, koja bi se preduzela tek onda kad Hrvati budu bili u mogućnosti da koncentrišu potrebne snage za odbranu na dođeljenom sektoru.

Pored ovoga general Roatta, umesto da samnom raspravi aktualna pitanja oko naoružanja i opreme četnika, radi čega sam i došao u Fijumu, uzeo je da na dugo i široko tretira niz sasvim novih pitanja kao: moj stav prema Vama i italijanskoj vojsci, (iako je to pitanje mnogo ranije bilo prečišćeno), odnos Italije prema Hrvatskoj i obaveze koje su Italijani primili u odnosu na Hrvate; zabrana antihrvatskih manifestacija kao i naše javne propagande za stvaranjem slobodne nacionalne države; mešanje italijanske vojske u unutrašnju četničku organizaciju itd. Pošto sam video da se ubuduće ima da radi pod veoma teškim uslovima i pošto sam stekao utisak kao da od velike operacije neće ništa biti, ja sam se bio rešio da prekinem, ukoliko se mene lično tiče, sa daljom kolaboracijom sa italijanskom vojskom i to putem pisma koje sam spremio za generala Roatu, a čiju Vam kopiju dostavljam u prilogu. Ali na molbu mojih saradnika i prijatelja Jevđevića, Grđića i Ivaniševića odustao sam da prekid izvršim definitivno pre nego o toj nameri Vas obavestim. Ipak sam im usmeno stavio do znanja da im možemo produžiti dalju kolaboraciju samo ako se od strane italijanske vojske budu ispunila i respektovala sledeća tri uslova: slobodna propaganda u nacionalnom smislu, u četničkim redovima, vizavi komunističkoj ideji; potpuno autonomija

³ Nečitljiva riječ u tekstu.

unutrašnje organizacije naših jedinica i pokreta uopšte, apsolutno poverenje od strane italijanske vojske, a naročito njenih oficira kako viših tako nižih.

Ukoliko napred izloženi uslovi ne bi bili respektovani, ja nisam u mogućnosti da i dalje budem na čelu poverene mi teritorije i biću primoran da prekinem energično i za svagda sa Italijanima, zbog svega Vas Gospodine Ministre i dragi brate, molim da shvatite moj težak položaj i da odobrite takav moj korak, koji ima za cilj da po svaku cenu sačuva našu nacionalnu čast i dostojanstvo.

Možda bi ipak, po planu za operaciju koju sam napred dodirnuo, na nekakav način otpočeo rad da se nije desio jedan neprijatniji incident. Odmah po povratku iz Rima pozvao me je general Roata sebi i umesto da me izvesti o rezultatu svog puta po pitanju operacije, kako sam to očekivao, on mi je na moje veliko iznenađenje saopštio sledeće: »Imam izveštaj da je ovih dana održan nov sastanak sa generalom Mihajlovićem blizu Gacka, na kome su pored ostalih četničkih prvaka prisustvovali Jevđević i Bajo Stanišić. Na sastanku je odlučeno da se napadnu muslimanska naselja Gračanica i Arslanagića Kula i da se, ako bi se italijanske trupe posle usprotivile, stvore i prema njima neprijateljstva. Ovoj odluci usprotivio se samo jedan od prisutnih i to Marko Popović. Da li Vam je što od ovoga poznato i šta nameravate da preduzmete da do ovoga ne dođe, pošto bi njihov akt značio prekid odnosa između italijanske vojske i četnika?«

Tim povodom odgovorio sam generalu da sumnjam u verodostojnost izveštaja naročito zbog toga, što se tamo pojavljuje ime Marka Popovića, koji je po mom dubokom ubedenju jedan nepouzdan čovek, čije bi vesti Italijani trebalo dobro da proveravaju. Naročito sam izrazio sumnju da ste Vi uopšte prisustvovali tom sastanku, želeći da Italijanima prikažem da Vi radite samo ono što narod hoće, i da je opšte poznata stvar da Srbi ovih krajeva nisu u ovim trenucima uopšte ni za kakav sukob sa Italijanima. Da bi im dao dokaza da zaista tako i mislim, ja sam odmah poslao telegram Jevđeviću i tražio da se, ako zaista takva operacija prestoni, odustane od njenog izvršenja. General je sve ovo primio sa zadovoljstvom, rekavši mi da je on već pozvao Jevđevića na Sušak, da ga lično ispita po ovoj stvari, zbog čega je Jevđević i došao ovamo. Posle toga smo prešli na razgovor po pretstojećoj operaciji protiv glavnih komunističkih snaga.

Svoje bavljenje na Sušaku i u Fijumi iskoristio sam da dodem u lični dodir sa komandantom Ličkih četničkih odreda potpukovnikom Ilijom Mihićem i njegovim oficirima, koji su došli sa terena. Tom prilikom konstatovao sam da ova naša četnička grupa radi pod dosta teškim uslovima. Svi pokreti oficira i njihova akcija na terenu pažljivo se kontrolišu ne samo od Italijana, već i od Hrvata, koji koriste svaku priliku da denunciraju četnike i otežaju im rad na organizaciji. Pored toga u Lici, koja je poznata kao pasivan kraj, veliki broj izbeglica iz raznih krajeva otežao je ishranu stanovništva i četnika, do te mere, da prete glad u punom smislu te reči. Moja pak novčana sredstva su na izmaku i nisam

u mogućnosti da ovo stanje popravim, zbog čega je velika potreba da za ovaj kraj u što kraćem roku stavite na raspolaganju jednu veću sumu novaca, kako bi se učinilo nešto pre početka zime.

Stekavši utisak da potpukovnik Mihić nije u svemu na visini poverenog mu zadatka ja sam naimenovao za nacionalno-političkog poverenika na teritoriji koja je u vojničkom pogledu poverena ppuk. Mihiću brata Radmila Grđića sa namerom, da mu s jedne strane pomogne u akciji i olakša mu rad, a s druge strane da Grđić, kao iskusan i vešt čovek, budno prati njegov odnos prema Italijanima pošto mi izgleda da je Mihić u odnosu na njih, pa čak i na Hrvate, prilično labav.

Kad sam upitao potpukovnika Mihića, da li je i u kakvoj nameri preko pukovnika Kukića uhvatio kontakt sa Nedićem odlučno je izjavio da u tom pravcu nije preduzimao nikakve korake i da uopšte niti ima, niti želi sa Nedićem da ima ma kakvu vezu. Biće, međutim, potrebno da proverimo o kom je Mihiću reč, pošto na mojoj teritoriji postoje još dva viša oficira sa istim prezimenom i to: major Momčilo Mihić u Šibeniku i intendantski potpukovnik — Hrvat — Ivan Mihić za koga neznam gde se sad nalazi. O rezultatu ove provere izvestiću naknadno, a na našeg Mihića ću budno motriti.

Potpukovnik Mihić izvestio me je, međutim, da je preduzeo korake za ostvarenje veze sa našom vladom u Londonu sa namerom da od nje dobije 10 miliona lira za finansiranje pokreta. Ova veza ide preko izvesnih ljudi u Švajcarskoj, a konkretno se uspostavlja preko ministra Dvora g. Kneževića koji je kum đeneralštabnog majora Bjelajca a kome je Bjelajac i pisao, po želji Mihićevoj.

Stavši na gledište da sa našom vladom u Londonu ne može i ne sme neposredno da opšti niko drugi iz zemlje sem Vas, naredio sam potpukovniku g. Mihiću da odmah obustavi tu akciju i prekine sve veze u tom pravcu, što će biti izvršeno. Ovo sam učinio zbog toga da sačuvam jedinstvenost celog pokreta kome ste Vi na čelu i da sprečim svaku eventualnu nezdravu ambiciju.

Šantić, koga sam Vam poslao kao specijalnog kurira, zatvoren je od strane italijanskih vlasti u Dubrovniku. Pretpostavljam da kod njega nije ništa nađeno. Preduzeo sam mere u štabu II italijanske armije da ga puste na slobodu, zajedno sa Vidakom koji je takođe uhapšen.

Primoran sam, Gospodine Ministre i dragi brate, da vam i ovog puta ukažem na izvezne štetne pojave, koje u velikoj meri kude našoj organizaciji, te bi ih kao takve trebalo energično suzbiti. Tako na pr.

Londonska radiostanica objavila je dva saopštenja koja se izgleda odnose na četničke jedinice i teritoriju koju ste meni poverili. U prvom saopštenju se kaže, da ima izvesnih grupacija koje saraduju sa okupatorom i zovu se četnici, ma da to u stvari nisu, već sluge okupatora i izdajice. U drugom pak saopštenju skreće se pažnja četnicima Like, Sevele Dalmacije i Bosne da ne saraduju sa ustašama, već da rade pod Vašom komandom. Neznam sa kakvim ciljem i po kojem naređenju se daju ovakva saopštenja preko londonske radiostanice, ali nalazim da kude ugledu četničke organizacije i ubijaju ugled njenih vođa u narodu pa čak

i među samim borcima, zbog čega je neophodno da se izvrši potrebna korekcija. Meni lično potrebno je da znam da li se oba ta saopštenja odnose na mene i jedinice kojim komandujem, ili na koga drugog pošto sam ubeden da to nije učinjeno sa vašim dopuštanjem.

Tu skoro je bivši ministar Grga Anđelinović napao preko Londonske radiostanice poznatog nacionalnog borca i priznatog pravoslavnog sveštenika, mog bliskog saradnika protu Sergija Urukala, označujući ga kao italijanskog plaćenika zbog svoga nacionalnog rada, međutim, prota Urukalo osuđen je od strane komunista na smrt još pre godinu dana a ustaše ga love na sve strane da bi ga ubili, pa i pored svega toga Anđelinović ga markira kao špijuna i plaćenika okupatorskog dok prećutkuje činjenicu da katolički Splitski biskup uzima učešća u svim javnim manifestacijama, koje Italijani u Splitu priređuju.

Onako drzak napad na protu Urukala očigledno koristi samo komunistima i nikom više, zbog čega bi, baš povodom ovog slučaja trebalo sprečiti ovakvu destruktivnu akciju (koja se vodi, ne bez izvesnih skrivenih namera) jednom za uvek. Gospodinu Anđelinoviću koji je, mada nije imao nikakvu zvaničnu funkciju pred našu kapitulaciju, ipak pobjegao u Englesku, treba otvoreno reći, da je on najmanje pozvan da daje nacionalnu legitimaciju jednom proti Urukalu.

Nadam se Gospodine Ministre i dragi brate, da ćete prilikom donošenja odluke o mojoj ostavci, koju će Vam Šantić svakako dostaviti, sve ovo što sam izložio imati u vidu, jer sjedne strane posmatran razrokom okom od Italijana, s druge progonjen od komunista i Hrvata (ovi posljednji su ovih dana zahtevali od štaba II armije itahj. vojske da me internira), a treće nedovoljno shvaćen od istih svojih značajnijih saradnika, ja se bojim da neću moći opravdati nade, koje Vi i Otažbina u mene polažete. Nalazim najzad da bih bio nepotpun čovek i da bih teško opteretio svoju savest, ako bih preko svih ovih teškoća prešao ćutko i zataio Vam istinu. To uostalom nebi bilo u skladu ni sa mojom prošlošću, jer sam ja više puta u životu muški priznavao svoju nemoć kadgod sam nailazio na nesavladljive prepreke. Bolje je žrtvovati lični prestiž nego narodni interes.

Molim Vas da i ovom prilikom primite izraze moje odanosti i moje najsrdačnije pozdrave.

P. S. Posle mog odlučnog koraka po pitanju saradnje sa Italijanima o čemu sam Vam u pismu govorio, oni su mi pružali nove dokaze svoje gotovosti da omoguće preduzimanje velike operacije protiv komunista, ali su mi tom prilikom, pošto su ranije prećutali da to učine, potčinili potpukovnika Mihića sa svima ličkim odredima. Ovo mi je saopšteno pred moj povratak u Split.

Vaš

Ilija Trifunović-Birčanin v. r.

**PISMO RADOVANA IVANIŠEVIĆA, NAČELNIKA ŠTABA VOJVODE
BIRCANINA OD 29. RUJNA 1942. ZAHARIJU OSTOJICU O PUTU
VOJVODE U SUŠAK I DODJELJENOM IM ORUŽJU OD TALIJANA¹**

29/IX 42.

Dragi Zare,²

Rezultati vojvodinog puta u Sušak su ogromni.³

1) Dato je 2000 pušaka za Dinaru i 1000 pušaka za Liku, (400 za južnu zonu — Međak, a 600 za severnu zonu Otočac. Kdt južne zone je đšb. major Radojlović a seveme đšb. major Bjelajac).

2) Naturen im je plan za odlučnu bitku protiv komunista u Bosni i njegovo ostvarenje počće 1. oktobra sa t. zv. »malom operacijom«, o čemu ste već izvešteni sa naše strane.

2) Mihić⁴ je zvanično i od strane samih Italijana (arm. đeneral Roatta)⁵ potčinjen vojvodi, kome su izdani uredni dokumenti da može slobodno da se kreće po teritoriju V, VI i XVIII ital. arm. korpusa t. j. po celokupnoj teritoriji koja je od strane Italijana okupirana (Hercegovina, Dalmacija, Lika, deo Hrvatske i Slovenačka).

4) Iz Rima je odobreno 500 pušaka za Ljubljanu za naše ljude i ovih dana je počela isporuka oružja. Ovaj posao po naređenju g.vojvode svršio je kapetan Kostić na opšte zadovoljstvo.

5) U toku oktobra izliferovaće nam — po partijama 6000 pušaka za Dinaru i još 3000 za Liku.

Uslov da sve ovo realizujemo je, da se obustavi akcija protiv Hrvata i Muslimana, jer oni protestuju preko Nemačke, koja opet vrši presiju na Rim. Visoki interesi opšte stvari nalažu da ne kidamo sada, kad toliko očekujemo od njih. Muslimani i Ustaše odn. Hrvati platiće ceh pre ili posle, za njih ima vremena, jer nema gde, ostaju nam jednako pod ruku. Smatram da Ti gledaš na stvari ovako, kao i ja.

Duboko sam uveren da ćeš zrnati da rešiš ovo krupno pitanje koje je pred tobom onako kako najviši interesi našeg naroda nalažu. Vojvoda Bircanin mora po svaku cenu biti uz čika Doku, jer u protivnom gubitak bi bio strašan i nenadoknadiv.

Pozdrav Tvoj Rašo.⁶

¹ Original (rukopis, crnilom, ćirilicom) u Arhivu VII, arhiva četnička, reg. br. 28/2, k. 159.

² Zaharije Ostojić

³ Detaljnije o tome vidi dok. br. 239, 240, 243, 244 i 291.

⁴ Ilija Mihić. Vidi dok. br. 244.

⁵ Mario Roatta, komandant Druge talijanske armije sa sjedištem u Sušaku.

⁶ Radovan Ivanišević